

УКРАЇНСЬКІ ПЕРСОНАЛЬНІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ: ОСОБЛИВОСТІ, РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Одним із основних засобів відтворення життя і діяльності особи є персональна бібліографія (біобібліографія), яка займає особливе місце серед видів бібліографії. Вона утворює бібліографічну інформацію, пов'язану з життєвим шляхом історичних і сучасних діячів. Об'єктом її діяльності є твори певної особи і література про неї.

Сьогодні персональні бібліографічні показники набули великої популярності серед укладачів. Причинами цього є наступне: достатньо розроблена методика бібліографування; створення персональних бібліографічних показників відповідає сучасним вимогам PR-технологій щодо формування позитивного іміджу особи чи установи, в якій вона працює; бібліографічні посібники, присвячені видатним діячам, є необхідною умовою і складовою розвитку досліджень з історії науки, культури, мистецтва. Ці факти підтверджують перспективність досліджень в галузі біобібліографії¹.

Інформація про життя і праці учених, письменників, державних і громадських діячів, людей, що зробили відкриття, винаходи, подвиги, цікавила людей в різні часи. За свідченням фахівців, біобібліографія є однією з найдавніших форм бібліографічної інформації. Вона з'явилася ще в античності і протягом багатьох століть була домінуючою. К. Р. Симон називав біобібліографічні словники письменників і учених «найстародавнішим різновидом бібліографії»². Ці бібліографічні посібники розкривають внесок особи в розвиток тих чи інших галузей знань та мають велике значення для створення праць з історії.

Вже сам термін «біобібліографія» вказує на те, що йдеться про сполучення біографічних і бібліографічних відомостей. Вона об'єднує усе, що пов'язано в літературі з життям і діяльністю окремих осіб і діяльністю професійних колективів. Поняття «біобібліографія» охоплює два різновиди посібників: *персональні бібліографічні показники*, предметом яких є життя і діяльність окремої особи, і *біобібліографічні словники*, що містять матеріал про певні групи осіб (спеціальні словники) або про діячів однієї країни (національні словники).

Як специфічна форма біобібліографія виникла у відповідь на потребу суспільства в інтенсивному використанні знань про своїх співвітчизників, що сконцентровані в друкованих виданнях. До цього спонукало зростання кількості друкованої продукції — з одного боку, та обмеження фізичних можливостей людини у сприйнятті й переробці інформації — з іншого. Особливість персональної бібліографії полягає в тому, що вона оперує не тільки конкретними знаннями (біографічні дані), а й відомостями про джерела (в яких творах можна знайти біографічні дані про особу, перелік її творів та іншу інформацію про персону).

Персональні бібліографічні показники є обов'язковою складовою національної бібліографії. Як відомо, поняття «національна бібліографія» охоплює чотири напрями бібліографічної діяльності: 1) облік творів, опублікованих на території держави; 2) облік творів, опублікованих національною мовою, незалежно від місця видання; 3) облік творів, за змістом присвячених цій країні, незалежно від мови та місця видання; 4) облік творів представників нації, незалежно від змісту, мови та місця видання. Отже, один із перелічених напрямів стосується саме біобібліографії, тому біобібліографічна продукція посідає важливе місце серед здобутків національної бібліографії³.

У процесі створення персональних бібліографічних показників дослідники вивчають біографію особи. Основні дати життя і діяльності визначаються на основі її біографічних даних з опублікованих та неопублікованих матеріалів (автобіографія, особиста справа, звіти тощо). Крім біографічних даних, основу персонального бібліографічного показника складає бібліографічний матеріал: інформація про твори особи (якщо вона пише), винаходи, патенти, авторські свідоцтва тощо, а також література про її життя та діяльність.

Метою утворення персональних бібліографічних показників є віддзеркалення зафіксованого у друкованих джерелах спадку особи, її життєвого і творчого шляху. Засобами бібліографічної інформації розкривається внесок особи у розвиток тієї чи іншої галузі знання, діяльності тощо.

¹ Швецова-Водка Г. М. Персональна та біобібліографія: термінологічні замітки [Текст] / Г. М. Швецова-Водка // Вісник ХДАКІМ. – Харків, 2013. – Вип. 39. – С. 122.

² Симон К. Р. Библиография: основные понятия и термины [Текст] / К. Р. Симон. – М., 1968. – С. 66.

³ Швецова-Водка Г. М. Значення праця. – С. 121.

Персональні бібліографічні покажчики містять різнопланову структуровану інформацію, яка може стати основою подальших досліджень, у тому числі при створенні біобібліографічних словників, статей енциклопедичного, довідкового характеру, монографій тощо. Ці посібники активно використовували при укладанні бібліографічного апарату біографічних статей згаданих видань.

Біобібліографічна інформація віддзеркалює науковий, культурний, духовний потенціал нації. Величезний інтерес до біографічної літератури та розквіт біографічних досліджень в Україні в сучасних умовах робить все більш актуальними проблеми інформаційно-бібліотечного забезпечення цієї сфери вітчизняної науки. У цьому процесі бібліотеки посідають центральне місце, адже, з одного боку, вони займають провідну позицію у ході підготовки та укладання біобібліографічних матеріалів, з іншого — є науково-довідковими центрами, що накопичують, популяризують та поширюють біобібліографічну інформацію.

В останні роки в країні високими темпами розгортаються біографічні та енциклопедичні дослідження. Особлива увага в структурі цих видань приділяється якості бібліографічних відомостей — передовий досвід і нові наукові дані повинні віддзеркалюватися не тільки у тексті статті, а і в бібліографічному матеріалі. Яким би великим за обсягом не було довідкове видання, воно не в змозі вичерпно охопити всі знання, які можуть знадобитися читачеві. Біографічні статті у цих публікаціях дають більш-менш розгорнутий виклад питання, але містять лише основну, найбільш важливу інформацію. Якщо читач забажає детальніше ознайомитися з життям та діяльністю особи і вивчити її біографію глибше, то йому на допомогу повинен прийти перелік основної літератури з даної тематики, представлений наприкінці статті. Бібліографія, що подається у біографічній статті, повинна давати можливість читачеві розширити та поглибити знання з питання. Вона має розкривати творчу спадщину особи, містити біографічні та автобіографічні матеріали, включати джерелознавчі видання, архівні, рукописні матеріали, згадки у пресі, спогади сучасників та інші джерела інформації, що становлять документальні підстави біографії. Бібліографія повинна вміщувати найбільш важливу та повну наукову і пізнавальну інформацію про особу, переважно новітню літературу (монографії). Але, внаслідок обмежень, досить важко включити до статті вказаний матеріал.

Саме персональні бібліографічні покажчики — видання, що охоплюють перелік праць особи та список літератури про неї, — можуть задовольнити потреби читачів, які зацікавлені у більш детальному вивченні життя та творчості певної особи. Адже вони допомагають отримати, крім відомостей поданих у статті, додаткові джерела для розширення та поглиблення знань про людину. Завдяки чіткій регламентації системи подання матеріалу в персональних бібліографічних покажчиках — їм властиві стислість викладу, високий рівень довідковості, підвищена щільність інформації, багатство фактичного матеріалу — вони стали невід'ємною складовою біографічних статей в енциклопедично-довідкових виданнях.

Розвиток енциклопедично-довідкової справи в Україні в 50-х роках ХХ ст. став поштовхом для піднесення біобібліографічної діяльності. Бібліотеки, наукові установи країни з цього часу систематично укладають біобібліографічні матеріали, які, в подальшому, включаються до бібліографічного апарату біографічних статей енциклопедій та довідників. У цей час вперше в Україні започатковано біобібліографічні серії.

Варто відзначити, що понині в Україні відсутній загальний, тобто універсальний, біобібліографічний покажчик, який включав би біографічну інформацію, дані про твори її діячів та списки літератури про них. Прообразом такого словника може бути електронний «Український національний біографічний архів», над утворенням якого працюють в Інституті біографічних досліджень НБУВ. За словами відомого бібліографознавця М. В. Машкової, «створення універсальної біобібліографії за своїми масштабами й значимістю наближаються до національного бібліографічного репертуару книги, тому умови, необхідні для результативного виконання цих двох найбільших задач, у більшій мірі співпадають»¹. Ця програма може бути реалізована тільки в комплексній співпраці академічних, бібліотечних інститутів та установ, завдяки координації зусиль академічних, вузівських, видавничих, інформаційних центрів країни.

Питання консолідованого формування бібліотеками України загального національного біобібліографічного ресурсу є нагальним питанням сьогодення, вирішення якого дасть змогу представити біобібліографічні видання важливим компонентом наукового осмислення книги як джерела знань.

¹ Машкова М. В. История русской библиографии начала XX века (до октября 1917 года) [Текст] / М. В. Машкова. – М. : Книга, 1969. – С. 83.

Разом з тим, з різних причин, інформаційно-бібліотечне забезпечення біобібліографічної діяльності на сьогодні є незадовільним. Це пов'язано з міжгалузевим характером досліджень та відсутністю координації цієї роботи, труднощами бібліографічного пошуку матеріалів про діячів — більшість біографічних джерел розпорошено по різних архівах та бібліотеках. Тому усунення невирішених теоретичних питань, вдосконалення методики укладання персональних бібліографічних показників та її впровадження у роботу бібліотек є однією з актуальних завдань вітчизняного бібліографознавства.

Нижче охарактеризовано процеси виникнення, становлення, розвитку та сучасний стан українських персональних бібліографічних показників, їх форми і зміст; визначено причини швидкого прогресу цього виду бібліографії в сучасній Україні; розроблено періодизацію поступу українських персональних бібліографічних показників та окреслено її хронологічні межі; встановлено, які форми персональної бібліографії активізувалися в той чи інший період та які місцевості в Україні посідають провідне місце у підготовці цієї продукції, який внесок здійснили окремі організації і фахівці у її розвиток та удосконалення; представлено аналіз термінологічних проблем в ділянці біобібліографії; зроблено спробу класифікації персональних бібліографічних показників.

* * *

Персональний бібліографічний показник у тому вигляді, в якому він існує сьогодні, сформувався не одразу. У своєму розвитку він пройшов декілька етапів, у процесі яких склалися основні ознаки, що відрізняють його від інших видань.

У науковій літературі висвітлювалися окремі аспекти проблеми розвитку персональної бібліографії, існує низка праць з близьких та дотичних тем, зокрема з питань біографістики, бібліографії. Проте, фактично, відсутні публікації, в яких було б здійснено комплексний аналіз розвитку біобібліографії в Україні та її складової — персональної бібліографії. Для періодизації її розвитку здійснено історіографічний аналіз публікацій з проблем біобібліографії.

Багатосторонній комплекс джерел розглядається нами в історіографічному, джерельному та бібліографічному аспектах. Основними джерелами вивчення історії персональної бібліографії є опубліковані праці, що стосуються теми та персональні бібліографічні посібники. Серед опублікованих праць — публікації з історії бібліографії, бібліотечної справи, а також з історії науки, техніки, сільського господарства, у тому числі праці наукових товариств, видатних учених тощо. Основним джерелом вивчення стану теорії та методики персональної бібліографії в різні історичні періоди є біобібліографічні посібники.

Безперечний інтерес становлять результати, які одержали дослідники української бібліографії. Велике значення мають праці М. І. Ясинського, В. В. Дорошенка, Ю. О. Меженка та ін., присвячені розробці теоретико-методичних і організаційних засад створення українського бібліографічного репертуару, проте біобібліографічний зріз цієї проблеми залишився поза увагою дослідників.

Найбільш ґрунтовною працею періоду ХІХ – початку ХХ ст., що узагальнює дослідження з історії біобібліографії за цей час, є «Історія української бібліографії. Дожовтневий період» Ігоря Івановича Корнейчика (1924–1974)¹. Проте проведений аналіз бібліографознавчих та історіографічних публікацій засвідчує відсутність узагальнюючих наукових робіт, в яких українські персональні бібліографічні показники розглядаються як джерела біографічної та бібліографічної інформації.

Дослідивши роботи з проблем періодизації української бібліографії² та враховуючи той факт, що історія бібліографії пов'язана з історією вітчизняної культури і суспільства, формуванням та поповненням його документальної бази, а також ретроспективним підходом для виявлення загальних моментів розвитку бібліографії її типових факторів, окреслено основні періоди розвитку українських персональних бібліографічних показників про діячів національної культури, з моменту їх виникнення й до сьогодні.

Запропоновані підходи до періодизації історії вітчизняної персональної бібліографії дозволяють простежити її поступ у контексті особливостей історико-культурного розвитку

¹ Корнейчик І. І. Історія української бібліографії : дожовтневий період [Текст] : нариси / І. І. Корнейчик. – Харків, 1971. – 374 с.

² Ясинський М. І. Історія української бібліографії [Текст] / М. І. Ясинський. – К., 1929. – 17 с. – Машинопис; Корнейчик І. І. Зазначена праця; Геращенко М. Проблеми періодизації історії української бібліографії [Текст] / М. Геращенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2005. – Вип. 14. – С. 547–552.

суспільства й становлення держави Україна, її втрати і здобутки вивчаючи постаті, факти та явища в тісному зв'язку із соціально-економічними та культурно-історичними передумовами відповідних періодів, особистий внесок провідних бібліографів та окремих бібліотек у збагачення і примноження української персональної бібліографії. Періодизація надає можливість об'єктивно оцінити її здобутки, окреслити вузькі місця і визначити проблеми подальшого піднесення, шляхи підвищення її ролі у формуванні національного біобібліографічного ресурсу.

Интерес до людини, її діяльності спостерігається у створенні різних творів біографічного жанру, який в Україні розвивався за двома напрямками — духовному (церковному) та світському. За свідченням І. І. Корнейчика, поява першого персонального бібліографічного покажчика про діячів Церкви в Україні пов'язана з ім'ям російського князя Андрія Михайловича Курбського (1528–1583), який у другій половині XVI ст. отримав від польського короля значні земельні володіння на Волині. «Каталогус албо реестр всех книг божественнаго Иоанна Златоустаго архиепископа Константинопольского: которые суть главы переведены и которые не переведены...», що увійшов до його рукописного збірника «Новый Маргаритъ», — перша на наших землях персональна бібліографія, що була укладена у другій половині XVI ст. Літературна спадщина відомого діяча православної церкви поділена у покажчику на п'ять груп творів: до першої увійшли книги про Старий завіт, до другої — тлумачення Євангелій Матфея і Луки, третя група присвячена Іоанну Хрестителю, четверта містить бесіди про послання апостола Павла, а п'ята — твори з різних питань¹.

В українській бібліографії майже до кінця XVIII ст. зберігались церковні традиції, які поволи відступали. Українські персональні бібліографічні покажчики, присвячені діячам національної історії та культури, від започаткування до кінця XX ст., розвивалися як складова російської та радянської бібліографії, а також під впливом особливостей розвитку національної історії, науки і культури.

Перший етап хронологічно охоплює більше шістдесяти років — 1856–1917 рр. — і збігається з періодом Українського культурно-національного відродження. Великий проміжок часу, що охоплює перший етап, пов'язаний із труднощами, що впливали на загальний розвиток української культури (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський акт 1876 р.). Це не могло не позначитися на становленні персональної бібліографії. Більшість персональних бібліографічних покажчиків про українських діячів в цей період публікувалися у періодичних та продовжуваних виданнях або як прикнижкові посібники. Окремі публікації були рідкістю. За матеріалами «Покажчика друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)», у зазначений період підготовлено лише 30 окремих бібліографічних праць, присвячених діячам національної історії та культури.

Засновниками української персональної бібліографії вважаються письменник, літературознавець Григорій Петрович Данилевський (1829–1890) та письменник, бібліограф Михайло Федорович Комаров (1844–1913).

Г. П. Данилевський з середини 50-х років XIX ст., вивчаючи історію культурного життя України, додав до біографій Г. С. Сковороди², Г. Ф. Квітки-Основ'яненка³ і В. Н. Каразіна⁴ бібліографічні списки їх творів та літературу про них. Ці матеріали пізніше увійшли до його книги «Українська старовина»⁵.

М. Ф. Комаров розробив особливу форму представлення матеріалу про особу — так звані «персональні гнізда». Він вважав, що таке розташування «дає змогу не гаючи часу на одшукування зразу в однім місці знайти звістки про всі писання того або іншого автора і все, що було написано про нього»⁶. Цей методичний прийом застосовується при укладанні біобібліографічних словників.

¹ Корнейчик І. І. Історія української бібліографії : дожовтневий період [Текст] : нариси / І. І. Корнейчик. — Харків, 1971. — С. 19–20.

² Халевський Орест (псевд.). Сковорода, украинский деятель XVIII века [Текст] / Г. Данилевский // Основа. — 1862. — Октябрь(сентябрь). — С. 78–96.

³ Данилевский Г. Перечень сочинений Основьяненка (с 1816 по 1849 г.) [Текст] / Г. Данилевский // Данилевский Г. Основьяненко. — СПб., 1856. — С. 119–128.

⁴ Его же. Список сочинений В. Н. Каразина с 1807 по 1842 г. (с кратким содержанием главнейших из них) [Текст] / Г. Данилевский // Харьк. губернские ведомости. — 1860. — № 76–78. — Прибавления.

⁵ Его же. Украинская старина [Текст] : материалы для ист. укр. лит. и нар. образования / Г. Данилевский. — Харьков : Зеленский и Любарский, 1866. — 8, 403 с.

⁶ Комаров М. Бібліографічний покажчик нової української літератури (1798–1883 р.) [Текст] / М. Комаров. — Київ, 1883. — С. 4.

Персональні бібліографічні покажчики цього періоду не виділялися повною і, в основному, були присвячені окремим фрагментам із життя та діяльності особи. Окрім зазначених робіт Г. Д. Данилевського, варто згадати покажчики М. Ф. Комарова: «К биографии В. Н. Забиль»¹, надрукований в «Киевской старине» в 1886 році, де крім біографічних даних подано короткі бібліографічні відомості праць поета; «Бібліографічний покажчик творів С. Руданського і знадобів до його життєпису»², опублікований у першому томі творів С. В. Руданського; «Библиографический указатель изданий Котляревского, произведений и писаний о его», вміщений у збірнику «На вечную память Котляревському»³, який виданий з нагоди відкриття в Полтаві пам'ятника І. П. Котляревському.

Початок окремим українським персональним бібліографічним покажчикам поклала праця Г. П. Данилевського, котра була опублікована у Санкт-Петербурзі в 1856 р. й присвячена українському письменнику Григорію Федоровичу Квітці-Основ'яненку [1]⁴. До книги, окрім переліку праць Квітці-Основ'яненка, включено біографію письменника, ілюстративний матеріал (портрет, факсиміле, зображення будинку, де жив митець). Незважаючи на те, що Данилевському не вдалося уникнути у своїх покажчиках деяких хиб і помилок (слабкіше за інших опрацьована бібліографія Квітці-Основ'яненка), він вважається одним із зачинателів персональної бібліографії в Україні⁵.

Знаковими працями цього періоду були роботи філолога та бібліографа Степана Івановича Пономарьова (1828–1913): «Материалы для биографии митрополита Евгения» [2] — перша персональна бібліографія, видана у Києві і присвячена історичному, бібліографу, археологу, митрополиту Євгенію Болховітінову; «Михаил Александрович Максимович» [3] — до видання включено хронологічний бібліографічний список творів з анотаціями історика, філолога, етнографа, ботаника, поета М. О. Максимовича.

У цей час на стан української персональної бібліографії, як і української культури в цілому, впливали жорсткі репресії Російської імперії щодо української книги. Указ царського уряду 1876 р. переслідував українську літературу і пресу. Позначився він і на підготовці і випуску персональних бібліографічних покажчиків. Перші праці виходили російською мовою, друкувалися у Санкт-Петербурзі. Лише наприкінці етапу географія публікацій цього виду бібліографічних покажчиків розширилася, в Україні визначилися центри підготовки цієї продукції — Київ, Одеса, Львів.

У 80-ті роки XIX ст. спостерігається певне поживлення біобібліографічної діяльності, що було викликано національно-культурним піднесенням. У 1886 р. видано першу біобібліографію, присвячену Тарасу Шевченку, — «Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Г. Шевченка» [7]. Публікацію підготовлено М. Ф. Комаровим до 25-ї річниці з дня смерті поета. Це перша спроба всебічного бібліографічного охоплення друкованих матеріалів, пов'язаних із Кобзарем (окремих видань і публікацій його творів у періодиці, перекладів на інші мови, малюнків до творів і музики до них, переробок з «Кобзаря», статей про поета і його спадщину — літературно-критичних, біографічних спогадів тощо).

Як продовження цієї справи у 1903 р. в Одесі опубліковано працю М. Ф. Комарова «Т. Шевченко в литературе и искусстве» [15] — одну з найбільших на той час бібліографічних праць, присвячених поету. Складач зафіксував творчу спадщину Т. Г. Шевченка — зібрання творів, окремі видання, публікації в журналах і збірниках, малюнки, листування; переклади його творів на різні мови; критико-біографічну літературу про поета; твори композиторів, художників і драматургів, написані на пошану Шевченка або за мотивами його творчості; хронікальний матеріал. Не зважаючи на певні прогалини (недоліки методики укладання покажчика, неточності бібліографічних описів тощо), була зроблена перша спроба охопити всю літературу, пов'язану з життям і діяльністю великого поета.

Наприкінці XIX ст. у Львові з'являються перші праці персональної бібліографії українською мовою, які уклав письменник, бібліограф Михайло Іванович Павлик (1853–1915): «Михайло

¹ Комаров М. К биографии В. Н. Забиль [Текст] / М. Комаров // Киев. старина. — 1886. — № 9. — С. 171–176.

² Комарь М. (псевдонім). Бібліографічний покажчик творів С. Руданського і знадобів до його життєпису [Текст] / М. Ф. Комаров // Руданський С. Твори. — Львів, 1895. — Т. 1. — С. 167–174.

³ Комаров М. Библиографический указатель изданий Котляревского, произведений и писаний о его [Текст] / М. Комаров // На вечную память Котляревському : лит. сб. — Киев, 1904. — С. 467–494.

⁴ Тут і далі у квадратних дужках див. номери у «Покажчику друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)».

⁵ Корнейчик І. І. Історія української бібліографії : дожовтневий період [Текст] : нариси / І. І. Корнейчик. — Харків, 1971. — С. 116.

Петрович Драгоманов. 1841–1895» [11], «Спис творів Івана Франка за перше 25-літє його літературної діяльності. 1874–1898» [12].

У 1894 р. до 30-річчя громадсько-політичної і літературно-наукової діяльності М. П. Драгоманова було вирішено випустити у Львові ювілейний збірник. Спочатку складач хотів написати біографію М. П. Драгоманова, але потім за порадою останнього¹ зайнявся бібліографією. Показчик «Михайло Петрович Драгоманов. 1841–1895» [11] готувався за допомогою ювіляра, який надіслав укладачеві через Лесю Українку списки своїх робіт. Він знайомив з деякими своїми анонімними і псевдонімами публікаціями і виданнями. Незабаром, вже після смерті М. П. Драгоманова, М. І. Павлик звернувся до його архіву і вніс окремі уточнення і доповнення у список. Певний інтерес у показчику становили вступні замітки до робіт однієї тематики або надрукованих в одному і тому самому виданні, численні примітки до бібліографічних записів, наведення окремих висловлювань та ін. Все це мусило сприяти популяризації літературної спадщини і деяких прогресивних ідей М. П. Драгоманова².

Не менш важливим є опублікований М. І. Павликом «Спис творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності» [12]. Це було перше велике бібліографічне видання, присвячене сучасному українському діячу. У ньому з чималою повнотою відбилася різноманітна літературна продукція письменника: вірші, поеми, повісті, оповідання, нариси, п'єси, літературно-критичні і публіцистичні статті, рецензії, огляди, дописи і дослідження (українською, російською, польською, німецькою та іншими мовами); переклади творів різних авторів, бібліографічні списки і показчики; реферати, оповідання, програмні документи, написані за його участю. Реєструвалися окремі видання і публікації з журналів, газет і збірників, у тому числі передруки. Бібліограф зарахував деякі переклади творів І. Франка російською і угорською мовами, а також частково послався на відгуки критики.

Однією з характерних особливостей показчика є точність бібліографічних описів. До багатьох із них подавалися цінні примітки — вони містили відомості про характер видання і його конфіскації, про мову і час написання окремих творів і т. д. Незважаючи на деякі недоліки, «Спис» М. І. Павлика й досі зберігає своє практичне значення. Складений найближчим другом і соратником І. Франка, він є джерелом вірогідної інформації про численні аноніми і псевдоніми тексти письменника³.

Найчастіше у зазначений час розроблялися персональні бібліографічні посібники присвячені видатним українцям — Т. Г. Шевченку [15, 31], М. П. Драгоманову [10, 11], І. Я. Франку [12, 30, 46], П. О. Кулішу [14, 42], Г. Ф. Квітці-Основ'яненку [22, 44], М. М. Коцюбинському [38, 47].

Незначним, на ту пору, був доробок із персональної бібліографії діячів українського мистецтва. До визначних робіт цього періоду можна віднести «Библиографический указатель музыкальной и литературной деятельности Н. В. Лысенко» [16], складений М. Ф. Комаровим.

Подвижницька праця українських бібліографів другої половини XIX – початку XX ст. мала важливе значення в боротьбі проти переслідувань українського слова, за розвиток демократичних течій у літературі та науковому житті, а також для створення бібліографічної бази в гуманітарній сфері.

Наступний, *другий етап* розвитку персональної бібліографії (1918–1931) збігається з періодом пореволюційного національно-культурного піднесення 20-х років «українського ренесансу». Його варто виділити, спираючись на кардинально нові явища в українській науці, культурі, освіті. Утворення Української Академії наук (пізніше — Всеукраїнської Академії наук), Всенародної бібліотеки України, Науково-дослідного інституту бібліотекознавства, який в 1927 р. був перетворений на Науково-дослідну комісію з питань бібліотекознавства та бібліографії ВУАН, привели до якісних змін організації бібліографії, виникнення нових форм біобібліографічної продукції.

У 20-ті роки XX ст. побачили світ персональні бібліографічні показчики, укладені фахівцями Української Академії наук, і присвячені провідним українським вченим. Це показчики: «Академік Андрій Лобода (1894–1924)» [32], «Бібліографічний показчик писань академіка А. Е. Кримського» [34], «Список праць О. М. Лазаревського і праць про нього» [40], «Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918)» [41], «Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього» [42], «Огляд природознавчих праць М. Максимовича» [43], «Г. Ф. Квітка-Основ'яненко : бібліогр. розвідка: з нагоди 150-х роковин народж. письменника (1778–1928)» [44], «Ювілейний збірник: на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського: з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових

¹ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) [Текст] / М. І. Павлик, М. П. Драгоманов ; видавець Л. Когут. – Чернівці : Друк. т-ва «Руська Рада», 1911. – Т. 8. – С. 243.

² *Корнейчик І. І.* Історія української бібліографії : дожовтневий період [Текст] : нариси / І. І. Корнейчик. – Харків, 1971. – С. 225

³ Там само. – С. 298–299.

роковин наукової діяльності. Ч. 3. Матеріали до бібліографії друкованих праць академіка М. С. Грушевського за 1905–1928 рр.» [45] та ін.

Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові видало «Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» [30, 46].

Літературознавець, бібліограф Микола Федорович Яшек (1883–1966) у 1921 р. видав посібник «Т. Шевченко: матеріали до біографії (1903–1921)» [31]. Безсумнівним достоїнством видання було те, що воно хронологічно межувало з одним із найбільш повних бібліографічних покажчиків шевченківської літератури, створеним до революції Ф. М. Комаровим [15]. Бібліографічний покажчик включав чотирнадцять розділів та чотири допоміжні покажчики.

Укладені літературознавцем, бібліографом Олександром Миколайовичем Горецьким (1902–?) покажчики «Михайло Коцюбинський: бібліографія (1917–1927)» [38] і «Іван Котляревський: бібліографія (1904–1928)» [39] були видані у 1928 р. Укладач прагнув знайти наукові критерії добору найважливіших праць про письменників й дати їм оцінку. Ці видання не можуть претендувати на абсолютну повноту, бо укладач збирав інформацію до них на матеріалах одеських бібліотек.

Роки праці у Всенародній бібліотеці України (1923–1933 рр.) займають помітне місце у бібліографічній діяльності Федора Пилиповича Максименка (1897–1983). Разом з іншими співробітниками виставочно-консультативного відділу бібліотеки (Д. Баликою, Б. Зданевичем, О. Карпінською) він складав для київських періодичних видань бібліографічні списки про видатних діячів української культури. Здебільшого вони виходили у журналі «Життя й революція». Так, під рубрикою «Що читати» було вміщено бібліографічний покажчик «М. Драгоманов: до 30-річчя з дня смерті»¹, куди ввійшли 33 назви, розташовані за розділами: література про М. Драгоманова, твори М. Драгоманова, етнографічні твори М. Драгоманова. Бібліографічний покажчик «Нова література про Т. Шевченка»² мав на меті подати тільки нову літературу — тому містить 43 назви. До покажчика «Іван Франко: до десятиріччя смерті»³ включено переважно нову літературу, видану після 1917 р. на території України (131 назва).

Наприкінці зазначеного періоду у розробці персональних бібліографічних покажчиків почали переважати тенденції вичерпної бібліографії, основним завданням якої був максимальний облік усіх публікацій творів і праць про особу. Найбільш яскравим прикладом такого підходу до обліку всіх без винятку матеріалів був покажчик Вадима Тарнавського «Г. Ф. Квітка-Основ'яненко : бібліографічна розвідка» [44].

Як зазначив Ярослав Ісаєвич, досягнення українознавства в 20-х рр. аж ніяк не були наслідком встановлення радянської влади, а спиралися як на його здобутки в кінці XIX — на початку XX ст., так і на піднесення національно-культурного руху в роки Визвольних змагань. Розвиток припав на ті роки, коли ще радянська влада не встигла повністю поставити наукове життя під ідеологічний контроль. Як тільки цей контроль став тотальним, гуманітарні науки, між ними й їхні книгознавчі галузі, опинилися в стані глибокої кризи, майже колапсу⁴.

У числі перших жертв репресій в Україні у 30-ті рр. опинилися провідні бібліотекознавці та бібліографи. Поступове поширення командно-адміністративної форми управління вплинуло на розвиток української персональної бібліографії та бібліографічну діяльність в цілому.

Найбільш трагічним і важким для поступу українських персональних бібліографічних посібників, як і для всієї України, яка опинилася під гнітом тоталітаризму, був *третій* період — 1932–1955 рр. Складний громадсько-політичний стан в цей час — репресії, голодомор, Друга світова війна — наклали свій відбиток і на підготовку та видання персональних бібліографічних покажчиків. В умовах радянської цензури не могло бути й мови про вихід повноцінних біобібліографічних матеріалів про діячів української науки, літератури, культури. Окрім смуги репресій, додалися важкі часи Другої світової війни, під час якої вся територія України була окупована, а бібліографічні організаційні структури були зруйновані.

¹ Максименко Ф. М. Драгоманов: до 30-річчя з дня смерті [Текст] / Ф. Максименко // Життя й революція. — 1925. — № 6–7. — С. 135–136.

² Нова література про Т. Г. Шевченка [Текст] / уклад. : Д. А. Балика, Б. І. Зданевич, Ф. Максименко [та ін.] ; ВБУ при ВУАН // Життя й революція. — 1926. — № 1. — С. 115–117.

³ Покажчик літератури про І. Франка [Текст] : бібліографія / уклад. : Д. А. Балика, Б. І. Зданевич, Ф. Максименко [та ін.] ; Всенар. б-ка України при ВУАН // Життя й революція. — 1926. — № 5. — С. 124–127.

⁴ Ісаєвич Я. Українське книгознавство: етапи розвитку [Текст] / Я. Ісаєвич // Вісник Львів. ун-ту. Сер. книгознавство. — 2006. — Вип. 1. — С. 11.

Особливістю цього періоду є різке скорочення публікації персональних бібліографічних покажчиків, укладених на честь національних діячів літератури, науки та культури. Найважчими були 30-ті рр. — більшість праць (рекомендаційні бібліографічні покажчики, списки літератури), підготовлені у цей час бібліотеками країни та окремими дослідниками, присвячені життю і діяльності засновникам марксизму-ленінізму, радянським партійним, державним, військовим діячам (народним комісарам, маршалам, діячам революційного руху тощо) та окремим радянським письменникам, серед них: «А. М. Дудник : бібліографія його праць й про нього» [51], «Письменник-орденоносець М. О. Островський» [53, 56, 90], «До 60-річчя з дня народж. К. Є. Ворошилова...» [70], «Народний Комісар Оборони СРСР, Маршал СРСР, Герой Радян. Союзу С. К. Тимошенко» [72], «Микола Щорс» [84], «Ярослав Галан. 1902–1949» [98] тощо. Підготовлені видання були обмежені — до покажчиків включали лише ті праці діячів, які радянська влада вважала за потрібні, були фрагментарні та мали так званий «рекомендаційний характер», метою яких була демонстрація досягнень радянської науки та культури.

У 1932 р. виходить колективна бібліографічна праця «Матеріали до бібліографії М. О. Скрипника» [48], співавтором якої був Федір Максименко. Це остання його праця, пов'язана з Всенародною бібліотекою України. У ВБУ була організована велика виставка, присвячена 60-річчю від дня народження М. О. Скрипника — громадського і політичного діяча, з 1927 р. до 1933 р. — наркома освіти України. На підставі матеріалів цієї виставки і зібраної бібліографічної картотеки було укладено покажчик у двох частинах, де зареєстровано 811 творів М. О. Скрипника і 240 публікацій про нього. Допоміжний апарат складають алфавітні покажчики назв, осіб і предметів як до першої, так і до другої частин покажчика.

Варто згадати і про здобутки в царині укладання персональних бібліографічних покажчиків зазначеного періоду. У Західній Україні в 30-х рр. ХХ ст. Українським науковим інститутом у Львові проводилися роботи з підготовки та видання творів Т. Г. Шевченка в 16 томах. В останньому томі містилася бібліографія творів поета й бібліографія бібліографії шевченкознавства — фундаментальна праця, підготовлена літературознавцем, бібліографом, директором бібліотеки НТШ Володимиром Вікторовичем Дорошенком (1879–1963). Це була найповніша на той час бібліографія про митця.

Покажчик вийшов у двох публікаціях: відбитка з 16-го тому «Повного видання творів Шевченка» за назвою «Бібліографічний покажчик творів Т. Шевченка» (Львів, 1938) [60]; окремий том 16 «Повного видання творів Тараса Шевченка» за назвою «Бібліографія. Покажчик видань Шевченкових творів та спис бібліографічних праць про Шевченка» (Варшава ; Львів : Український науковий інститут, 1939) [63]. У цих публікаціях були представлені: бібліографія Шевченкових творів; фототипічні знімки з Шевченкових рукописів; інформація про фальсифікати Шевченкових творів, про чужі твори, приписувані Шевченку; речевий покажчик видань (збірні видання творів, збірні видання поезій (кобзарі, поезія); дрібні збірки поезій (малі кобзарі, кобзарики, збірки інших назв); російські твори (збірки видань оригінальних творів, українські переклади повістей та оповідань); щоденник; листування; вибрані думки з творів та інші матеріали.

У цей період починають публікуватися персональні бібліографічні покажчики підготовлені, українськими бібліографами в еміграції. У 1939 р. у серії «Матеріали для бібліографії визвольної боротьби України» побачив світ покажчик «Симон Петлюра : матеріали до бібліографічного покажчика» [64], підготовлений бібліографом, книгознавцем Петром Андрійовичем Зленком (1891–1954). У 1943 р. у Празі виходить покажчик «Бібліографія праць проф. Д. Дорошенка за 1899–1942 роки» [73]. У Женеві у 1947 р. бібліограф і книгознавець Лев Устимович Биковський (1895–1992) публікує друге видання покажчика «Іван Шовгенів. 1874–1943» [81]¹.

У повоєнні роки настали незначні зміни в галузі української персональної бібліографії. В основному в цей час виходять методико-бібліографічні та біобібліографічні матеріали на допомогу вивчення життя і творчості українських письменників. Серед значних праць цього періоду варто відзначити персональний бібліографічний покажчик «В. Н. Каразин. 1773–1842» [99], підготовлений фахівцями Харківського державного університету.

На кінець 40-х — початок 50-х рр. минулого століття побачили світ персональні бібліографічні праці видатних українських бібліографів Івана Захаровича Бойка (1908–1970) «Бібліографія творів О. Ю. Кобилянської та літератури про неї» [78], «Павло Тичина» [91], «Леонід Іванович Глібов» [94], «Іван Франко. 1856–1916» [106]; Ганни Марківни Гімельфарб (1906–1977) «Володимир

¹ Перше видання було опубліковано «Іван Шовгенів [Текст] : бібліогр. матеріали // Чорноморський збірник. — Одеса ; [Варшава], 1943. — Кн. 3».

Галактіонович Короленко (1853–1921)» [79], «М. М. Коцюбинський» [107]; Михайла Прокоповича Гуменюка (1918–1988) «Павло Арсенович Грабовський. 1864–1902 » [97], «Степан Тудор. 1892–1941» [101], «Петро Козланюк» [108], «Леся Мартович. 1871–1916» [112] та ін.

Серед праць І. З. Бойка, присвячених українським письменникам, варто відзначити покажчик «Павло Тичина» [91]. Це перший ґрунтовний посібник, де охоплено твори видатного українського поета та їх переклади, починаючи з 1918 р. до 1950 р., а література про нього представлена за 40–50-ті роки ХХ ст. Детально розроблений науково-допоміжний апарат створює умови для успішного бібліографічного пошуку: алфавітний покажчик поезій; покажчик творів, перекладених поетом з мов народів СРСР та іноземних мов; покажчик публіцистичних та критичних праць П. Тичини; покажчик окремих видань творів; іменний покажчик.

У 1954 р. виходить анотований покажчик І. З. Бойка «Іван Франко. 1856–1916», присвячений 100-річчю з дня народження письменника. Мета видання — допомогти широкому колу читачів у вивченні творчої спадщини митця, його життєпису, громадської діяльності, зв'язків з літературами інших народів світу. Він складався з 9 розділів: 1-й — «Галичина під гнітом Австро-Угорської імперії в др. пол. 19 ст. – на початку 20 ст.»; у 2-му — «Хронологічна канва життя і діяльності І. Я. Франка» І. З. Бойко розкриває основні події творчої, суспільно-політичної діяльності І. Франка, його особистого життя; у 3-му розділі подаються видання творів І. Я. Франка за період 1941–1953 рр.; найбільший розділ покажчика 4-й — «Література про життя і діяльність І. Я. Франка» — має кілька підрозділів, в яких зібрані за той же період біографічні матеріали та література про його творчість. У подальших розділах І. Я. Франка зображено у світовому контексті. Важливою частиною покажчика є допоміжний апарат: «Покажчик художніх творів І. Я. Франка», «Покажчик імен». Через два роки вийшло друге — доповнене і перероблене видання цього покажчика [122], де були враховані критичні зауваження і побажання, висловлені в рецензіях на перше видання.

Особливістю цього періоду став перехід біобібліографічної діяльності в Україні від окремих бібліографів-дослідників до центральних бібліотек.

Якісно новий (*четвертий*) етап розвитку української персональної бібліографії почався з 1956 р. і продовжився до 1990 р. У цей час в СРСР більше уваги стали приділяти бібліотекам та бібліографічній діяльності. Була упорядкована і значно підсилена організаційна структура бібліографії — розроблені бібліотечні стандарти, які регламентували бібліографічну термінологію та бібліографічну діяльність; у великих бібліотеках утворені бібліографічні відділи, особливу увагу приділено підготовці кадрів. Все це не могло не позначитися на процесі підготовки та видання персональних бібліографічних покажчиків.

Ознакою цього періоду є започаткування в Україні біобібліографічних серій. У 1956 р. Президія АН УРСР прийняла постанову про видання серії «Вчені Української РСР». У 50–70-ті рр. було опубліковано більше двох десятків біобібліографічних покажчиків цієї серії, присвячених діяльності провідних учених України¹. Серед них важливе місце посіли праці, присвячені В. І. Липському [143], В. В. Данилевському [193], О. І. Білецькому [155], М. В. Луговцову [141] та іншим вченим. Вони були підготовлені фахівцями ДПБ УРСР (нині НБУВ) за участю науковців і бібліографів відповідних інститутів АН УРСР.

Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького у 1957 р. заснувала серію «Вчені Одеси»². Покажчики цієї серії присвячені видатним представникам вітчизняної науки, життя і діяльність яких пов'язані з Одесою. Це здебільшого представники природничих наук: зоолог О. О. Браунер [137], геофізик О. В. Клоссовський [158], зоолог І. І. Пузанов [281], географ Г. І. Танфільєв та ін.

У 1968 р. видавництвом «Наукова думка» засновано серію «Біобібліографія вчених Української РСР» (від 1992 р. — «Біобібліографія вчених України»), у якій опубліковано біобібліографічні матеріали про академіків та членів-кореспондентів НАН України. Виходить українською та російською мовами. Серія складається з випусків персональних бібліографічних покажчиків, присвячених видатним науковцям. Матеріали видавалися, як правило, до ювілейних дат, починаючи з шістдесятиріччя від дня народження, а також з метою увіковічення пам'яті учених, як зазначено в Положенні про видання праць у серії, затвердженому постановою Президії АН УРСР від 9 липня

¹ История Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского Академии наук Украинской ССР [Текст]. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 181–182.

² Станом на 2012 рік опубліковано 46 випусків цієї серії.

1986 р.¹ У цій серії віддзеркалено весь комплекс наукових праць вчених, представлено біографічні відомості, списки літератури про життя та діяльність. У цілому серія є джерелом інформації для науковців та фахівців у відповідних галузях науки та виробництва. Вона висвітлює внесок учених НАН України у розвиток вітчизняної та світової науки. За роки існування серії вийшло більше 300 випусків, присвячених видатним науковцям України, що свідчить про її популярність.

Персональні бібліографічні покажчики випускають окремі бібліотеки, лідерами серед них є: ДПБ УРСР (пізніше ЦНБ УРСР, нині НБУВ), ЛНБ АН УРСР (нині ЛННБУ ім. В. Стефаника), Наукова бібліотека Львівського університету ім. І. Франка, ОДНБ (нині ОННБ) ім. О. М. Горького, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Наукова бібліотека Харківського університету.

Важливе місце у розвитку персональної бібліографії в Україні займає діяльність у цій галузі НБУВ. За час існування бібліотеки її працівниками підготовлено та опубліковано близько 200 біобібліографічних праць. Різноманітні структура й тематика цих документів — від біобібліографічних матеріалів в періодичних виданнях до фундаментальних персональних бібліографічних покажчиків. Не обійшли їх стороною обмеження і заборони, ідеологічні стереотипи, що тяжіли над українською наукою в радянський період. Центральне місце в системі бібліографічних посібників, опублікованих ЦНБ АН УРСР, посідають біобібліографічні покажчики, присвячені діячам української радянської науки.

Бібліотека не тільки займалась укладанням окремих біобібліографічних посібників, а також була науково-методичним центром із організації цього типу видань для бібліотек та установ системи АН УРСР. Методичні рекомендації, підготовлені фахівцями бібліотеки², регламентували структуру, редакційно-технічне оформлення та поліграфічне виконання випусків серії «Біобібліографія вчених Української РСР», розглядали особливості бібліографічних описів різних видів документів. Деякі методичні поради є актуальними і сьогодні.

Високий професіоналізм і неабиякі організаторські здібності І. З. Бойка розкрилися при укладанні капітального 2-томного бібліографічного покажчика, присвяченого Т. Г. Шевченку [191]. Укладачі провели велетенську роботу з виявлення необхідних матеріалів про життя і творчість поета (з 1839 до 1959 рр.). Були переглянуті покажчики українських і російських бібліографів (М. Гербея, Г. Геннаді, братів Лембіних, В. Межова, М. Комарова, І. Левицького, І. Айзенштока, М. Плевака, М. Яшека та ін.); різні списки, огляди; опрацьовані бібліографічні посилання у всіх шевченкознавчих публікаціях. При укладанні покажчика були переглянуті каталоги багатьох великих бібліотек України та СРСР, фонди архівів, музеїв тощо. Це дозволило значно повніше представити літературу про Т. Г. Шевченка порівняно з відомими покажчиками М. Ф. Комарова, М. Ф. Яшека. У покажчик включено історико-літературні документи, монографії, статті зі збірників, періодичних видань, численні хронікальні матеріали. Укладачі склали велику картотеку з 30 тис. анотованих карток. Автори не прагнули помістити до покажчика всі виявлені матеріали, а в процесі вивчення їх відібрати ті, що відбивали головні тенденції в шевченкознавстві, виключивши другорядні, компілятивні, випадкові. У покажчик не були включені публікації так званих «буржуазних націоналістів», які нібито всіляко «перекручували» роль і значення поета. У 2-томний покажчик всього було включено 12 тис. бібліографічних записів шевченкознавчої літератури. Для порівняння: покажчик М. Ф. Комарова «Т. Шевченко в литературе и искусстве» (Одеса, 1903) мав 1200 записів³.

Необхідно відзначити діяльність у галузі створення персональних бібліографічних покажчиків Федора Кузьмовича Сарани (1921–1995). Крім творчості Т. Г. Шевченка, увагу вченого викликала діяльність таких українських письменників, як А. Ю. Тесленко та Ю. І. Яновський. У 1956 р. Ф. К. Сарана опублікував найповніший узагальнюючий бібліографічний покажчик про Архипа

¹ Положение Президии АН УССР «Об издании работ в серии «Биобиблиография ученых Украинской ССР»» от 09.07.1986 № 276 // Арх. Президії НАН України. – Ф. 251-р. – Оп. 7. – Од. зб. 4 (діловодна); Колесник Є. О. Біобібліографія вчених України [Текст] / Є. О. Колесник // Енцикл. сучасної України. – Київ, 2003. – Т. 2. – С. 864; Радченко А. Академічні книжкові серії [Текст] / А. Радченко, О. Вакаренко // Вісник НАН України. – 2008. – № 10. – С. 51–54.

² Биобиблиографические указатели [Текст] / сост. : Ю. В. Альберт, Н. Н. Деркач, Н. Г. Дмитренко ; отв. ред. Л. В. Беляева. – Київ : ЦНБ АН УРСР, 1981. – 49 с. ; То же [Текст] : рекомендации по сост. и оформлению / сост. Ю. В. Альберт, В. С. Кобкова ; отв. ред. И. Г. Шовкопляс. – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев : Наук. думка, 1988. – 60 с.

³ Королевич Н. Ф. Українські бібліографи ХХ століття [Текст] : навч. посібн. для ін-тів культури України / Н. Ф. Королевич. – Київ : Кн. палата України, 1998. – С. 201–204.

Юхимовича Тесленка¹. У ньому у хронологічній послідовності подані всі твори письменника, починаючи з 1906 до 1955 р. Покажчик має 4 розділи: «Твори А. Тесленка», «Переклади творів А. Тесленка на інші мови», «Література про А. Тесленка», «А. Ю. Тесленко в художній літературі». Незважаючи на те, що робота Сарани була надрукована майже 60 років тому, більш повної і ґрунтовної бібліографії А. Ю. Тесленка після нього ще не створено.

Особливе місце в біобібліографічній діяльності дослідника займає персональний бібліографічний покажчик про життя і творчість Юрія Івановича Яновського. У 1959 р. бібліограф складав покажчик, який було опубліковано у п'ятитомному зібранні творів письменника². Посібник складається з 4 розділів. До першого включено твори письменника в хронологічній послідовності за 1924–1957 рр. Другим розділом виділена «Публіцистика» Ю. Яновського за 1929–1955 рр. У третьому розділі представлено «Літературу про Яновського». Четвертий розділ покажчика знайомить із виданнями його п'єс та постановками їх на театральній сцені. Покажчик не претендує на вичерпну повноту.

Цікава і ґрунтовна бібліографічна праця Ф. К. Сарани присвячена письменнику, поету Леоніду Соломоновичу Первомайському (1908–1973)³. Матеріал розташований за схемою: «Твори Л. Первомайського» (за хронологією, з поданням інформації про наклад), «Твори Л. Первомайського російською мовою», «Твори Л. Первомайського в перекладах на інші мови», «Л. Первомайський — перекладач», «Література про Л. Первомайського».

Крім персональних покажчиків українських письменників і поетів, Ф. К. Сарана створив бібліографічний покажчик про Михайла Ілліча Ясинського⁴ — відомого українського бібліографа, одного із зачинателів бібліографічної справи і науки в УРСР. В хронологічній послідовності в покажчику подані праці М. І. Ясинського.

На початку своєї бібліографічної діяльності у ЛНБ бібліограф Олег Павлович Куц (1914–1984) найбільше уваги приділяв укладанню персональних покажчиків. Ці праці були присвячені переважно західноукраїнським письменникам — О. Кобилянській [166], О. Маковою [151], В. Стефанику [169], В. Бобинському [184, 227], О. Гаврилоку [136], Я. Галану [129] та ін. Основним бібліографічним джерелом у дослідженні життя і творчості видатного українського письменника і критика Осипа Степановича Маковоя (1867–1925) донині залишається укладений О. Куцем ще у 1958 р. перший повний бібліографічний покажчик «Осип Маковей» [151]. Покажчик включає основні дати життя і літературної діяльності О. Маковоя, хронологічний покажчик видань і публікацій творів письменника, список перекладів О. Маковоя, хронологічний покажчик літератури про письменника. Корисним є те, що після окремих бібліографічних описів подаються короткі анотації про архівні джерела, що стосуються О. Маковоя.

Друга велика бібліографічна праця О. П. Куца — «Ольга Кобилянська» [166], яка була першим науково-допоміжним покажчиком, присвяченим видатній українській письменниці кінця XIX – початку XX ст. У ряді методичних рішень цей покажчик нагадує попередній. Різниця полягає у тому, що в розділі історико-літературних і біографічних матеріалів про письменницю матеріал розташований за алфавітом, що, по-перше, ускладнює пошук потрібної літератури, а по-друге, таке розташування (на відміну від хронологічного) не дає бібліографічної картини історії вивчення творчості письменниці від перших критичних заміток до часу виходу покажчика у світ. У даних випадках повинен бути добре розроблений довідковий апарат, що і намагався зробити бібліограф⁵.

Інакше побудовано покажчик О. П. Куца «Василь Стефаник» [169], який став помітним явищем у бібліографії. У ньому зафіксовано 1039 бібліографічних записів. Матеріал охоплює 1890–1960 рр. У розділі «Видання та публікації творів» (виданих до 1960 р.) матеріал розташований за хронологією: наявні публікації одного твору подаються послідовно під тим роком, коли він був уперше опублікований або передрукований. Сюди включено як окремо видані твори, так і публікації в періодиці, збірниках, альманахах українською мовою, а також переклади іншими мовами. Література про життя і творчість В. Стефаника також згрупована в хронологічній послідовності.

¹ Бібліографія [Текст] / уклад. Ф. Сарана // Тесленко А. Твори. – Київ, 1956. – С. 525–539.

² Бібліографія [Текст] / уклад. Ф. Сарана // Яновський Ю. Твори: в 5 т. – Т. 5. – Київ, 1959. – С. 357–417.

³ Бібліографія [Текст] / уклад. Ф. Сарана // Первомайський Л. Твори: в 3 т. – Київ, 1959. – Т.3. – С. 489–502.

⁴ Сарана Ф. К. Список праць М. Ясинського: додаток до статті І. І. Корнейчика [Текст] / Ф. К. Сарана // Бібліотекознавство та бібліогр. – 1971. – № 11. – С.155–157.

⁵ Королевич Н. Ф. Українські бібліографи XX століття [Текст] : навч. посібн. для ін-тів культури України / Н. Ф. Королевич. – К. : Кн. палата України, 1998. – С. 222–223.

Тобто у покажчику автор дотримується єдиного принципу групування матеріалу, що робить його структуру більш стрункою і зручною для користування.

Хронологічне розташування матеріалу в основних розділах покажчика вимагало відповідної організації допоміжних ключів: алфавітного покажчика творів письменника українською мовою, перекладів мовами народів СРСР, перекладів іноземними мовами; іменного покажчика; списку періодичних видань, використаних у покажчику. Покажчик частково анотований і нерідко окремі анотації носять дослідницький характер.

У переважній більшості рецензій на персональні бібліографічні покажчики, укладені О. П. Кущем, відзначена їх належна бібліографічна культура, копітка пошукова робота бібліографів-вченого¹.

Активно велася робота з укладання персональних бібліографічних покажчиків і в діаспорі. Письменник, літературознавець Микита Іванович Мандрика (1886–1979) у 1957 р. видав біобібліографію «Леонід Білецький» [134]. В Буенос-Айресі побачив світ покажчик «Бібліографія праць професора Євгена Онацького. 1917–1964» [195]. Літературознавець Володимир Варламович Міяковський (1888–1972) уклав покажчик про мистецтвознавця, театрознавця, політичного і державного діяча Дмитра Володимировича Антоновича [221].

Незважаючи на те, що в радянський період українська бібліографія переживала тяжкі часи, коли під ніж, бувало, йшли вже випущені довідники про письменників тільки тому, що в них відповідні органи знаходили якесь небажане ім'я, коли на десятках решіт пересівалися бібліографічні джерела, все ж таки вийшло чимало цінних персональних бібліографічних покажчиків. Серед них — найсолідніші і найгрунтовніші про Т. Г. Шевченка [191, 204, 242, 611], І. Я. Франка [122, 125, 218, 523], Лесю Українку [118, 275] та інших письменників, які актуалізували наукову роботу в цій галузі.

П'ятий етап розвитку персональної бібліографії припадає на період становлення України як незалежної держави (1991–2002). У цей час спостерігається помітний інтерес до підготовки та публікації біобібліографічної продукції. Відмічено стрімке зростання випуску персональних бібліографічних покажчиків, які популяризують діяльність та досягнення українських фахівців у різних галузях науки, літератури, освіти, виробництва, культури, громадської діяльності; формують імідж установ та організацій, в яких вони трудилися або працюють нині. Особливе місце належить укладанню покажчиків про заборонених Російською імперією та радянською тоталітарною владою діячів національної історії та культури або незаслужено забутих осіб, краєзнавчим біобібліографічним виданням, які розширюють уявлення та знання про край та її славетних діячів.

Провідне місце у біобібліографічній діяльності посіли бібліотеки України, які стали активніше проводити роботу з підготовки та випуску персональних бібліографічних покажчиків. Так, НПБУ від 1993 р. у серії «Видатні діячі української книги» укладено персональні бібліографічні покажчики, присвячені вітчизняним бібліотекознавцям, книгознавцям, бібліографам. ЦНСГБ (нині ННСГБ НААН України) у 1998 р. утворила біобібліографічні серії «Академіки УААН» та «Українські вчені-аграрії ХХ століття», у 2001 р. — «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». ДНПБУ започаткувала у 2001 р. серію «Ювіляри АПН (НАПН) України», у 2002 р. — «Академіки АПН України». Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. І. Франка у 1999 р. заснувала серію «Українська біобібліографія. Нова серія». Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека заклала серію «Видатні зодчі України», де зосереджено біобібліографічну інформацію про видатних архітекторів Володимира Гнатовича Заболотного [957], Владислава Владиславовича Городецького [1060], Павла Федотовича Альошина [1195], Йосипа Юлійовича Каракіса [1384].

Персональна бібліографія здобула піднесення у вищих навчальних закладах України. З метою найбільш повного розкриття наукових досягнень видатних вчених, викладачів було започатковано серії «Вчені-філологи Ніжинської вищої школи» (1990); «Біобібліографія вчених [ОДУ ім. І. І. Мечникова] університету» (1994); «Вчені Ужгородського національного університету» (1994); «Біобібліографія вчених Львівської політехніки» (1996), в межах якої на сьогоднішній день видано понад 40 випусків; «Бібліографія вчених Технологічного університету Поділля» (1997); «Вчені НаУКМА» (1999); «Биобиблиография ученых ПГТУ» (2000); «Провідні вчені ДонНУЕТ» (2001). Основне завдання створення цих серій — сприяння розкриттю та популяризації наукового та

¹ Королевич Н. Ф. Українські бібліографи ХХ століття [Текст] : навч. посібн. для ін-тів культури України / Н. Ф. Королевич. – К. : Кн. палата України, 1998. – С. 223–224.

педагогічного доробку наукових шкіл університетів, формування іміджу навчальних закладів, збереження образу вченого для майбутніх поколінь. За інформацією показників цих серій можна дізнатися, як розвивався певний науковий напрямок у навчальних закладах.

Наукові установи України через біобібліографічні показники поширюють знання про досягнення своїх провідних науковців, тим самим підносять репутацію своїх установ та національної науки в цілому. Серія «Біобібліографія вчених ГАО НАН України» знайомить з вітчизняними астрономами, астрофізиками; «Біографія і бібліографія вчених-правознавців» — вченими-юристами, правознавцями; «Мовознавці України» — філологами, мовознавцями; «Визначні діячі НТШ» — видатними вченими Наукового товариства ім. Т. Шевченка; «Вчені-фармації» — інформує про життєвий і творчий шлях вчених у галузі фармації та органічної хімії, медиків та ін.

Отримати біографічні дані та інформацію про наукову спадщину регіональних учених можна із серій «Вчені Полтавщини», «Науковці Львівщини», «Вчені Прикарпаття».

Традиційно в популяризації краєзнавчої роботи використовуються персональні бібліографічні показники, які знайомлять з життям та творчістю місцевих діячів, розкривають їх історико-культурний спадок. Після проголошення незалежності України утворені серії «Краєзнавці Слобожанщини» ХДНБ ім. В. Г. Короленка, «Краєзнавці Донеччини» Донецькою ОУНБ ім. Н. К. Крупської, «Краєзнавці Сумщини» Сумською ОУНБ ім. Н. К. Крупської. Активно укладалися показники у краєзнавчій серії Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва «Наші видатні земляки».

До найбільш значущих праць цього періоду варто віднести показники «Михайло Грушевський — перший президент України, академік : біобібліографія» [1276], куди включено біографічну інформацію, хронологічний бібліографічний показник праць і список літератури про життя та діяльність видатного вченого, державного діяча Михайла Сергійовича Грушевського за період 1885–2000 рр.; «Дмитро Іванович Багалій — професор Харківського університету» [691], укладений фахівцями наукової бібліотеки Харківського університету; «Володимир Кирилович Винниченко (1880–1951)», утворений бібліографами ХДНБ ім. В. Г. Короленка; «Марія Вальо» [1274] — видання ЛНБ України ім. В. Стефаніка. Ці посібники відрізняються від інших своєю повнотою представленого матеріалу, окрім бібліографічної інформації про твори діячів та літератури про них, до персональних показників включено інформацію про метабібліографію, редакційну діяльність діячів, рецензії на їх праці, рецензії на літературу про них, матеріали про увічнення пам'яті, епістолярну спадщину та багато інших цікавих даних.

У діаспорі вийшла низка фундаментальних робіт української еміграції про її діячів, серед них «Бібліографія Михайла Г. Марунчака», укладена літературознавцем Володимиром Івановичем Жилою (1919–2004) [664]. Публікація висвітлює життєвий шлях дослідника історії української еміграції Канади, редактора, бібліографа, педагога, громадського діяча Михайла Григоровича Марунчака та подає бібліографію його праць за 1946–1990 рр. Показник «Радіон С. Бібліографія і біо-бібліографія» [700] присвячений письменнику, журналісту, бібліографу Степану Радіону. «The international Writings of Bohdan S. Wynar, 1949–1992» [749] знайомить з життєвим і творчим шляхом економіста, бібліотекознавця, бібліографа, видавця й організатора наукового життя на еміграції Богдана Степана Винара.

В Україні, після проголошення її незалежності, розгорнулася діяльність в поінформованні співвітчизників про життєвий шлях українців, які були вимушені покинути країну в різні часи, — діячів української діаспори. ХДНБ ім. В. Г. Короленка у 1996 р. започатковано серію «Діячі української діаспори». Під її ім'ям вийшли персональні бібліографічні показники про українського письменника і політичного діяча Івана Багряного [877]; поета, перекладача, літературознавця Юрія Клена [945]; мистецтвознавця, публіциста Святослава Ярославовича Гординського [1029]; українську письменницю Докію Гуменну [1119].

Вражають темпи зростання кількості укладених у цей період персональних бібліографічних показників. За 12 років п'ятого періоду (1991–2002), за матеріалами цієї праці, опубліковано 806 видань. Якщо, на початку періоду у 1991 р. їх надруковано 30, то наприкінці 2002 р., це число збільшилося більш ніж у 4 рази — до 128.

Шостий період, 2003 р. — по сьогодні, характеризується появою нових технологій підготовки і форм представлення персональних бібліографічних показників: електронних бібліографічних показників, персональних сайтів діячів та комп'ютерних баз даних з повними

текстами та мультимедійними матеріалами, електронних копій друкованих версій персональних бібліографічних покажчиків.

Розвиток бібліотечного, удосконалення видавничого програмного забезпечення спростили процеси укладання персональних бібліографічних покажчиків. Розширення мережі Інтернет та її доступність сприяли інтенсифікації пошуку біобібліографічної інформації, підготовки і видання персональних бібліографічних покажчиків та публікації їх в електронному вигляді.

Ще одна помітна тенденція — ми живемо в перехідний період від ери документної до ери електронної мультимедійної комунікації. Це не могло не вплинути на розвиток сучасної біобібліографії. Якщо ще зовсім недавно нові технології використовувалися лише для підготовки та видання біобібліографічної продукції, то сьогодні в мережі Інтернет з'являються персональні сайти та персональні сторінки на сайтах організацій та установ, де можна знайти біобібліографічну інформацію про видатних діячів і маловідомих наших співвітчизників (в основному сучасників). Це — політичні діячі, науковці, викладачі, художники, фотографи, бізнесмени, програмісти, народні депутати, письменники, адвокати, державні службовці, політологи та ін.

Бібліотеки України також не стоять осторонь цих процесів. На їх сайтах з'являються електронні версії друкованих персональних бібліографічних покажчиків, підготовлені у різні роки. Часто нові публікації поширюються на різноманітних носіях — на папері та в електронному вигляді (дискети, CD-диски, DVD-диски). Утворюються електронні біобібліографічні ресурси, присвячені діячам науки, культури, освіти України.

Обласні універсальні наукові бібліотеки України пропонують своїм користувачам значну кількість джерел біобібліографічної інформації різних жанрів, серед яких переважають персональні покажчики до ювілеїв визначних осіб. Перспективними жанрами є гіпертекстові біобібліографічні словники та біобібліографічні бази даних з можливістю пошуку в масиві інформації за різними ознаками¹.

Варто відмітити біобібліографічні електронні ресурси Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. На сайті бібліотеки у розділах «Краєзнавство Кіровоградщини», «Видатні особистості Кіровоградщини», «Персоналії українського театру», «Архів Д. І. Чижевського», «Архів родини Флоровських» та ін. представлено біобібліографічні матеріали про видатних людей краю. Матеріал збагачено архівними документами, фотоматеріалами, повними текстами, аудіокнигами тощо.

Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського на своєму сайті у розділах «Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», «Видатні педагоги України та світу», «Педагоги-новатори України», «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу» знайомить читачів з біобібліографічними матеріалами про педагогів, науковців, бібліотеко-, бібліографо- та книгознавців, повними текстами персональних бібліографічних покажчиків, укладених фахівцями бібліотеки, та іншими матеріалами персонального характеру.

Республіканська кримськотатарська бібліотека ім. І. Гаспринського на власному сайті у розділах «Наши издания», «Персоналії» розмістила біографічні та бібліографічні дані про провідних представників кримськотатарського народу, перелік їх праць та списки літератури про них.

Кількість підготовлених видань персональних бібліографічних покажчиків примножується, підвищується якість поліграфічного оформлення, вдосконалюється методика їх укладання. Вони стають ґрунтовнішими і включають, окрім бібліографічної інформації, більше біографічних, ілюстративних матеріалів, спогадів тощо. Покажчики стають доступнішими для широкого загалу. Якщо раніше невеликий наклад цього виду бібліографічних посібників обмежував доступ до них, то зараз читач у будь-якому кутку Землі може ознайомитися з опублікованими в Інтернеті біографією, творами діяча та літературою про нього.

Продовжують видаватися загальноукраїнські серії «Біобібліографія вчених України», «Академіки УААН» (нині «Академіки НААН України»), «Біобібліографія вчених-аграріїв України», до яких приєдналися засновані ДНСГБ у 2005 р. серії «Члени-кореспонденти УААН (НААН України)» та ін.

Найбільше серій в цей період започатковано у вищих навчальних закладах України, серед них «Біографія і бібліографія визначних музикантів» Харківського державного інституту мистецтв

¹ Трачук Л. Ф. Біобібліографічна інформація на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек [Текст] / Л. Ф. Трачук // Персональна та біобібліографія в технологіях управління знаннями. – Харків, 2013. – С. 63–71.

ім. І. П. Котляревського (2003), «Вчені Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова» (2003), «Вчені Черкаського державного технологічного університету» (2003), «Видатні вчені Донецького національного університету» (2005), «Бібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького» (2006), «Біобібліографістика провідних вчених Таврійського державного агротехнологічного університету» (2006), «Вчені Української академії друкарства» (2008), «Постаті в освіті та науці» Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка (2008), «Праці вчених Маріупольського державного гуманітарного університету. Бібліографічні покажчики» (2009), «Біографія і бібліографія вчених Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (ХАДІ)» (2010), «Біобібліографія діячів с. г. науки України» Херсонського державного аграрного університету (2010), «Вчені Кіровоградського національного технічного університету» (2010), «Видатні вчені Національного університету харчових технологій» (2011), «Портрети вчених Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана» (2011) та ін.

За цей період варто зазначити вихід у світ таких фундаментальних праць, як «В. І. Вернадський: Вчений. Мислитель. Громадянин» [1481], «Бібліографія праць В. І. Вернадського. Література про життя та творчість» [3063a], підготовлені фахівцями НБУВ, «В. И. Даль: биография и творческое наследие : библиогр. указ. (1950–2007)» [2111], «Юган Н. Л. В. И. Даль: биография и творческое наследие: библиогр. указ.: в 2 ч.» [2467], «Григорій Сковорода (1722–1794) : наук.-допом. біобібліогр. покажч» [2526, 2720, 3093], «Микола Гоголь: укр. бібліогр.» [2572], «Богдан Лепкий: відомий і невідомий (1872–1941)» [3068], «Ізмаїл Іванович Срезневський (до 200-річчя від дня народження)» [3116], «Михайло Петрович Драгоманов» [3341] та ін.

Ознайомившись з вітчизняними персональними бібліографічними покажчиками, що побачили світ за період 1856–2013 рр., необхідно зазначити відмінність їх за формою і будовою. Співвідношення біографічного та бібліографічного матеріалу у цих публікаціях буває різним і визначається насамперед читацькими потребами та цільовим призначенням конкретного видання: в одних переважають статті біографічного характеру, в інших до коротких біографічних довідок додаються детальні списки творів автора і літератури про нього.

Залежно від характеру діяльності людини, про яку укладають персональний бібліографічний покажчик, мети і завдання видання, трапляються варіанти його побудови та наповнення змісту. Зазвичай персональні посібники мають такі різновиди структури:

- 1) біографічний матеріал + бібліографія творів + список літератури про особу + додаткові матеріали;
- 2) біографічний матеріал + бібліографія творів + список літератури про особу;
- 3) біографічний матеріал + бібліографія творів особи;
- 4) бібліографія творів + список літератури про особу;
- 5) біографічний матеріал + список літератури про особу;
- 6) бібліографія творів особи.

Кількість видань, що відносяться до *першого* прикладу, активно збільшується в останні роки. Все частіше звичайні бібліографічні видання про особу перетворюються в ґрунтовні біографічні дослідження. Бібліографічна частина цих публікацій характеризується виключною повнотою представлення інформації про твори особи і літератури про неї, а біографічна — збагачена аналізом творчості (діяльності) людини, спогадами колег, родичів, учнів; копіями оригінальних документів; різного роду додатків. Ці видання, як правило, забезпечені якісним ілюстративним матеріалом та добротним поліграфічним оформленням. За своєю формою і змістом представлено матеріалу ці публікації наближаються до друкованого особового архіву або біографічної монографії.

Другий, «класичний» варіант — найбільш поширений. Як правило, покажчики укладаються до ювілеїв осіб і мають усталену структуру. Ця будова застосовується майже в усіх біобібліографічних серіях. Біографічна частина містить вступну статтю (біографічний нарис), яка знайомить з внеском діяча до культурної спадщини, дає оцінку її діяльності, подає відомості про використані джерела, їх хронологічні межі та підкріплена основними датами життя та діяльності персони.

Бібліографічна частина складається з переліку праць особи (у більшості випадків укладені за хронологією, рідше за тематичним принципом) та списку літератури про неї. Хронологічний спосіб представлення матеріалу дає можливість досліднику оцінити розвиток поглядів особи, прослідкувати динаміку її творчих надбань. Такий прийом використовується, коли напрацювання та

досягнення людини відомі в одній-двох сферах діяльності. Розташування матеріалу за тематичним принципом застосовується, коли діяльність персони є різноманітною і цінною для багатьох галузей.

За розміром ці видання поступаються попереднім — у більшості випадків мають вигляд брошури з м'якою обкладинкою (хоча зустрічаються і винятки), зменшена біографічна частина, поліграфія скромніша. Основний акцент ставиться на бібліографічній частині. Біобібліографічні серії мають уніфікований вигляд.

Показчики *третього* типу подібні до другого. Єдиною розбіжністю є відсутність списку літератури про особу. Ці посібники присвячені маловідомим для широкого загалу постатям (працівникам різних установ, винахідникам, викладачам вищих навчальних закладів тощо). Метою цих видань є представлення наукового, творчого доробку людини, популяризація досягнень та потенціалу установи, закладу тощо, де вона працює. Поліграфічне оформлення публікацій цього різновиду мало чим відрізняється від попереднього.

Четвертий і останній (*шостий*) варіанти зустрічаються досить рідко. Відсутність біографічного нариса компенсується вступною статтею від авторів та/або основними датами життя та діяльності особи, про яку укладають показчик. Це матеріали про провідних наукових співробітників науково-дослідних установ, навчальних закладів. Як правило, ці праці не пов'язані з ювілейними датами і мають на меті представити науковий потенціал установи, організації, навчального закладу тощо.

Показчики *п'ятого* типу присвячені, в основному, історичним постатям, діячам культури, діячам краю, передовикам виробництва тощо — особам, які за своєю діяльністю не пов'язані з написанням текстів, описом винаходів тощо, тобто в структурі показчика відсутня бібліографічна частина творів особи і представлена лише переліком джерел, де вона згадується.

У більшості персональних показчиків присутній допоміжний довідковий апарат, який дає змогу читачеві зорієнтуватися в досить великому обсязі бібліографічних записів, а також всебічно розкрити діяльність особи. Для цього до бібліографічного посібника додається список умовних скорочень, алфавітний показчик імен співавторів, заголовків творів, предметний, географічний показчики.

Останнім часом коло біобібліографічної продукції розширюється, поглиблюється її змістова частина. Вона представлена у вигляді персональних бібліографічних показчиків на CD-ROM, електронних версій посібників та персональних сайтів у мережі Інтернет. Ці сучасні форми біобібліографії, що, окрім основних розділів (біографії, показчика праць і списку літератури про особу), включають повні авторські тексти, ілюстративні та мультимедійні матеріали. Завдяки новітнім засобам представлення інформації динамічно змінюються та поповнюються матеріали про наукову, літературну, культурну діяльність ученого, письменника, політика, історичного діяча тощо. Це дозволяє більш детально аналізувати інформацію про внесок особи у розвиток науки, літератури, культури, знання.

Незважаючи на піднесення в Україні біографічних досліджень та збільшення кількості біобібліографічної продукції, багато визначень донині залишаються недостатньо висвітленими у вітчизняній літературі й неузгодженими, що дозволяє фахівцям використовувати їх щоразу в тому значенні, яке здається автору найприйнятнішим, попри термінологічні вимоги. До таких термінів належать «біобібліографія» і «персональна бібліографія»¹. Більшість вчених вважають, що встановлення точного визначення того чи іншого терміна — перший та абсолютно необхідний крок у розвитку кожної науки. В той самий час фахівці визнають, що у бібліографознавстві досі немає точної, науково обґрунтованої терміносистеми². Як відомо, основними вимогами до термінів є їх однозначність та систематичність, тобто термін повинен визначати одне поняття і відображати об'єктивні зв'язки, які існують між відповідними поняттями. Проте в бібліографічній термінології не завжди дотримуються цих вимог. Не позбавлено полісемії та синонімії термінів, не досягнуто стійкості в їх системі. Цю проблему можна віднести до питання термінології щодо бібліографічних матеріалів про осіб.

Для точного розуміння, що таке «персональна бібліографія» та як вона пов'язана з «біобібліографією», які причини використання значного діапазону підзаголовків назв при

¹ Швецова-Водка Г. М. Персональна та біобібліографія: термінологічні замітки [Текст] / Г. М. Швецова-Водка // Вісник ХДАКІМ. – Харків, 2013. – Вип. 39. – С. 117.

² Михлина И. И. Упорядочение терминологии — приоритетное направление научных исследований [Текст] / И. И. Михлина // Библиотека (М.). – 1997. – № 8. – С. 41–42; № 9. – С. 60–62.

оформленні бібліографічних показників, присвячених особі, варто звернутися до історії виникнення й визначення цих понять у спеціальній літературі.

Терміни «біобібліографія» і «персональна бібліографія» з'явилися значно пізніше, ніж довідкові публікації цього типу. На титулах українських видань XIX – початку XX ст. можна побачити назви та підзаголовки «Життя і праці», «Життя і твори», «Каталоги», «Списки творів», «Матеріали до біографії», «Біографічні та історико-літературні нариси з бібліографією творів», «Матеріали бібліографії літератури про ...», «Бібліографічні показники матеріалів для вивчення життя і творів», «Бібліографічні матеріали для біографії», «Каталоги книг і статей» тощо.

З'явившись в Європі наприкінці XVIII ст., в Україні термін «біобібліографія» у назві вперше було використано А. Лейтесом і М. Яшеком у показнику «Десять років української літератури (1917–1927)»¹. Це видання включає біографічні довідки та бібліографію творів про більш ніж 1000 українських письменників й побудовано за принципом «персональних гнізд».

Лише у 1953 р. в Україні в бібліографічному описі персональних бібліографічних показників почали використовувати термін «біобібліографія», це праця «В. Н. Каразин. 1773–1842: биобиблиография» [99], яку було укладено на честь засновника Харківського університету Василя Назаровича Каразіна.

Вперше виданням починають надавати підзаголовки «персональний бібліографічний показник» у 80-х роках минулого століття. Це праця з серії «Ученые Львовского политехнического института» — «Профессор, доктор технических наук Федор Елисеевич Клименко: персональный библиографический указатель» [502] та «Устим Кармалюк: персональний бібліографічний показник» [504] із серії «Наші видатні земляки», підготовлений фахівцями Вінницької ДОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. Причина такого пізнього визнання цих термінів пов'язана з неусталеним їх формулюванням та відсутністю стандартизованої дефініції. Надалі визначення «персональний бібліографічний показник» не вкоренилося у назвах творів та використовується лише у термінології фахівців. У бібліографічному описі більш популярним лишилося позначення «біобібліографія».

З появою понять «біобібліографія» та «персональна бібліографія» почалися термінологічні дискусії про їх використання, які ведуться у колах фахівців до сьогодні. Загальновизнано, що біобібліографічна інформація — частина бібліографічної. Специфіка полягає у тому, що в ній поєднуються біографічні і бібліографічні дані. Проте якщо в області бібліографічної інформації прийнята досить чітка термінологія, то у ділянці біобібліографії цього немає. Є визначення окремих, розрізнених термінів, а не їх системи.

У праці «Індивідуальна бібліографія» відомий український бібліографознавець Михайло Ілліч Ясинський (1889–1967) порушує проблему значення термінів «біобібліографія» та «індивідуальна (персональна) бібліографія»². На його думку, індивідуальна бібліографія має допомогти вивченню життя й творчості того чи іншого автора³. У своїх роздумах вчений ставить питання: «Чи потрібно в індивідуальних бібліографіях подавати біографічні дані?» Далі сам дає відповідь: «Біографічні дані підводять під усю літературну продукцію певного автора життєвий ґрунт, що на його тлі сама літературна діяльність виразніше відтінюється й стає зрозумілішою»⁴.

На той час під «індивідуальною бібліографією», за визначенням Міжнародного Бібліографічного Інституту у Брюсселі, мали на увазі показники творів окремих авторів. Під «колективною бібліографією» — показники творів певної групи авторів за ознакою території, мови, часу, професії. «Біобібліографія» — за тим самим визначенням — це підгрупа індивідуальної бібліографії, до якої входять праці про окремих авторів⁵. М. І. Ясинський пропонував поняття «біобібліографія» поширити на індивідуальні (персональні) та колективні показники⁶ (біобібліографічні словники).

До середини XX ст. персональна бібліографія, біобібліографія як вид діяльності майже не вивчалася у спеціальних дослідженнях. Як вже було зазначено, в 50-ті роки минулого століття в

¹ Лейтес А. Десять років української літератури. Т. 1. Біо-бібліографічний [Текст] / А. Лейтес, М. Яшек. — Харків : Держвидав України, 1928. — 673 с.

² Ясинський М. І. Індивідуальна бібліографія [Текст] // Бібліол. вісті. — 1930. — № 1. — С. 23–47.

³ Там само. — С. 33.

⁴ Там само. — С. 34–35.

⁵ La classification décimale: exposé du système et tables abrégées [Text] / International Institute of Bibliography. — Bruxelles : Palais mondial, 1929.

⁶ Ясинський М. І. Вказана праця. — С. 47.

Україні спостерігалось збільшення кількості укладених персональних бібліографічних покажчиків, збільшалося і варіантів їх будови. Все частіше поставало питання: чи всі бібліографічні матеріали, присвячені особі(ам), можна називати біобібліографічними?

Основні розбіжності та дискусії серед фахівців виникають з питань: як називати вид бібліографії, що включає біографічну та бібліографічну інформацію — «персональна бібліографія» чи «біобібліографія»; чи вважати біобібліографічними видання, в яких окрім списків творів особи та(або) літератури про неї(них) відсутні біографічні матеріали про особу (осіб).

Вивчення фахової літератури з теорії бібліографії показало, що у процесі розвитку бібліографії персонального характеру використовувалися різні терміни, єдиної позиції в їх характеристиці не спостерігалось до виходу стандартів з бібліотечної термінології¹. В них розкривалися поняття: «біобібліографічний словник — бібліографічний посібник, що утримує списки творів декількох осіб, літератури про них, а також біографічні відомості про цих осіб» та «персональний покажчик (список, огляд) літератури — покажчик (список, огляд) творів друку, що відносяться до однієї особи»².

На думку деяких вчених³, термін «біобібліографія» вбачає обов'язкову наявність бібліографічних і біографічних відомостей. Однак, на практиці, не всі бібліографічні матеріали про діячів мають таку схему, що викликало дискусію, яка триває до сьогодні.

Сучасні бібліографознавці, стандарти з бібліотечної діяльності терміни «біобібліографічний посібник» та «персональний бібліографічний посібник» пов'язують як загальне і часткове та розрізняють лише за кількістю осіб, про яких подаються біографічні та бібліографічні відомості. Тому бібліографічний посібник, присвячений одній особі, слід називати персональним, а посібник, присвячений кільком особам — біобібліографічним. Разом з тим біобібліографічним можна назвати й посібник, присвячений одній особі, що зумовлено дефініцією біобібліографічного посібника⁴.

Таким чином, термін «біобібліографія» може використовуватися нарівні зі словосполученням «персональна бібліографія» як узагальнююче поняття для всіх жанрів бібліографічних посібників про діячів. Адже вони мають спільні ознаки: суспільне призначення діяльності, обидва присвячені особі (особам), особливості бібліографічної продукції (наявність біографічного та бібліографічного матеріалу). Стосовно існуючих найменувань жанрів посібників більшість дослідників вважають, що «біобібліографічний словник» — про багатьох осіб, «персональний бібліографічний покажчик» — про одну особу.

Існує точка зору щодо обов'язкової присутності в біобібліографічних виданнях біографічної (фактографічної) складової. Частина складного слова «біо» (життя) аж ніяк не передбачає наявність біографічного матеріалу. «Біо» — завжди складова частина слова, а не рівнозначне поняття. Біобібліографія — бібліографія, що відноситься до життя та діяльності певної особи (осіб) (порівняти: біографія — опис життя, біологія — наука про життя). Інша справа, що бібліографічна практика здавна передбачає наявність в біобібліографії фактографічних відомостей, і не завжди тільки біографії чи літопису життя особи⁵. Крім літератури, присвяченої певній особі, вони можуть включати твори, написані цією особою. Нерідко персональні бібліографічні покажчики обмежені тільки творами діяча і не містять спеціально біографічних відомостей, але вони також мають безсумнівне біографічне значення. Відсутність в деяких бібліографічних покажчиках персонального характеру біографічного матеріалу в жодному разі не зменшує їх роль для вивчення життя і діяльності постатей. Бібліографічна інформація в персональних покажчиках містить у собі приховані біографічні відомості, тобто біографічну інформацію, не явну, але яка об'єктивно існує. З бібліографічних

¹ ГОСТ 16448–70. Библиография: термины и определения [Текст]. – Введ. 01.07.71. – М., 1971. – 12 с.; ГОСТ 7.0–77. Библиография: термины и определения [Текст]. – Взамен ГОСТ 16448–70; введ. 01.01.78. – М., 1978. – 24 с.; ГОСТ 7.0–84. Библиографическая деятельность. Основные термины и определения [Текст]. – Взамен ГОСТ 7.0–77; введ. 01.01.86. – М., 1985. – 24 с.

² ГОСТ 16448–70. Библиография: термины и определения [Текст]. – Введ. 01.07.71. – М., 1971. – 12 с.

³ Мандельштам Л. С. Вопросы советской библиографии [Текст] / Л. С. Мандельштам // Сов. библиогр. : сб. ст. и материалов. – М., 1947. – Вып. 3. – С. 41–54; Пейле Е. Я. К вопросу о составлении библиографий ученых [Текст] : (обзор лит. и опыт работы) // Библ.-библиогр. информация БАН СССР и АН союзных республик. – 1962. – № 39. – С. 96–123; Шамурин Е. И. Словарь книговедческих терминов [Текст] : для библиотекарей, библиографов, работников печати и книжной торговли / Е. И. Шамурин. – М., 1958. – VIII, 340 с.

⁴ Швецова-Водка Г. М. Персональна та біобібліографія: термінологічні замітки [Текст] / Г. М. Швецова-Водка // Вісник ХДАКІМ. – Харків, 2013. – Вип. 39. – С. 118.

⁵ Маслова А. Н. Библиография, или персональная библиография [Текст] / А. Н. Маслова // Мир библиографии. – 2009. – № 3. – С. 4.

відомостей можливо дізнатися роки діяльності, періоди найвищої творчої продуктивності, тематичну направленість праць, наукові зв'язки особи та ін.¹

За термінологічним словником В. О. Фокеева, «біобібліографія» — це «вид традиційної і електронної бібліографії, яка має своїм безпосереднім об'єктом твори певної особи, групи осіб і літературу про них»², а «персональна бібліографія — вид традиційної і електронної бібліографії, яка має на меті забезпечення інтелектуального доступу до документів, що безпосередньо відносяться до однієї особи (персони, індивіду)»³. Таким чином, автор відносить до біобібліографічних видань перелік творів осіб та списки літератури, присвячені діячам, де відсутній біографічний матеріал про них.

Метою створення біобібліографічної інформації є відображення засобами бібліографії, зафіксованої у друкованих виданнях, а зараз і в електронних, наукової, творчої спадщини осіб і колективів, їх життєвого і творчого шляху. Незалежно від співвідношення елементів, інформація буде вважатися біобібліографічною при наявності обов'язкового елемента — бібліографічної інформації про праці особи (осіб), колективу. Виходячи з цього, біобібліографічна інформація — це вид бібліографічної інформації, що включає інтелектуальний і творчий спадок особи (осіб) та зафіксований бібліографічними засобами⁴.

Варто відзначити особливість біобібліографічної інформації долучати до себе, інтегрувати інші види інформації. Так, об'єднання бібліографічної інформації про твори особи та списку літератури про неї з біографічною (фактографічною) зумовило утворення біобібліографії. Приєднання до біобібліографії сучасних електронних ресурсів (повнотекстова, графічна інформація, мультимедійні матеріали (аудіо- та відеодані)) утворюють біобібліографічний ресурс.

На думку Є. Ю. Козленко, об'єкти відображення біобібліографічної інформації в електронному середовищі зберігають свою сутність, тому немає необхідності відпрацьовувати нові визначення. Таким чином, виходом із термінологічної проблеми може стати тлумачення біобібліографічної інформації за об'єктом відображення, а не за принципом переліку елементів, які входять до змісту поняття⁵. Такий підхід знімає суперечності у фахівців з приводу наявності чи відсутності елемента «біографія» у складі біобібліографічної інформації.

Підсумовуючи термінологічний аналіз, варто окреслити коло форм представлення біобібліографічної інформації, це: біобібліографічні словники (довідники); біобібліографічні збірники про особу; персональні бібліографічні показники (списки, огляди); каталоги книжкових виставок, присвячені окремим персонам; бібліографічно-методичні матеріали до ювілейних дат діячів; пам'ятки користувачу, в яких присутній біобібліографічний матеріал. Не всі з представлених джерел містять рівноцінну за науковою значущістю і новизною інформацію. Однак кожне з наведених видань може містити стислу, а інколи — унікальну інформацію про життя та діяльність особи.

Стандартизація бібліографічної термінології у 70–90-ті роки ХХ ст. сприяла утвердженню єдності у назвах видів бібліографічних посібників. Але прогалини у термінології, що лишилися на цей час невирішеними й стосуються визначення видів бібліографічних посібників, обумовили існування серед сучасних бібліографознавців різних поглядів щодо видової і типологічної класифікації бібліографічних посібників.

Після прийняття державного стандарту ГОСТ 16448–70 «Библиография: Термины и определения» почали розрізняти поняття «бібліографічний посібник» та «бібліографія»⁶. Видами бібліографії почали називати підрозділи бібліографічної діяльності, що виділилися у процесі її диференціації завдяки спільності деяких рис, ознак.

Дискусійність проблеми класифікування бібліографії призвела до того, що у стандартах ГОСТ 7.0–84 «Библиографическая деятельность. Основные термины и определения»⁷ і ГОСТ 7.0–99

¹ Козленко Е. Ю. Терминологический лабиринт библиографической информации [Текст] / Е. Ю. Козленко // Персональна та біобібліографія в технологіях управління знаннями : матер. міжнар. семінару-тренінгу, Харків, 4 квіт. 2013 р. – Харків, 2013. – С. 58.

² Фокеев В. А. Библиографическая наука и практика [Текст] : терминолог. сл. / В. А. Фокеев. – СПб. : Профессия, 2008. – С. 55.

³ Там же. – С. 168.

⁴ Козленко Е. Ю. Указанная работа. – С. 57.

⁵ Там же. – С. 61.

⁶ ГОСТ 16448–70. Библиография: термины и определения [Текст]. – Введ. 01.07.71. – М., 1971. – 12 с.

⁷ ГОСТ 7.0–84. Библиографическая деятельность. Основные термины и определения [Текст]. – Взамен ГОСТ 7.0–77 ; введ. 01.01.86. – М., 1985. – 24 с.

«Информационно-библиотечная деятельность, библиография»¹ відмовилися від стандартизування термінів, що позначають види бібліографії.

Класифікація має велике значення для вирішення численних практичних завдань роботи з документами, у тому числі і персональними бібліографічними покажчиками, для їх ефективного пошуку, використання, зберігання тощо. На сьогодні у фахівців відсутній єдиний підхід до цієї проблеми. Видова класифікація бібліографічних видань остаточно не склалася, проте намітилися загальні підходи до її створення. Нині прийнято класифікувати бібліографічні видання за сукупністю ознак. Найбільш загальний поділ відбувається за наступними ознаками: *суспільне призначення, особливості об'єкта обліку, метод бібліографування, внутрішня форма (жанр), зовнішня форма*.

Розглянемо лише ті ознаки, які стосуються персональних бібліографічних видань і котрі є проблемними й викликають неузгодження.

Суспільне призначення бібліографічного посібника складається із сукупності його цільового та читацького призначення. До біобібліографічних посібників можна віднести чотири види: *державні, науково-допоміжні, рекомендаційні, професійно-виробничі*.

За визначенням, *державні* бібліографічні видання інформують про опубліковані в країні документи на підставі їх державного обліку. Цільове призначення цього виду — повний облік документів, виданих на території країни. Читацьке призначення — для працівників книжкової справи, бібліотек, інформаційних центрів. Це посібники, що укладаються для забезпечення документально-бібліографічних потреб усього суспільства.

На жаль, сьогодні в Україні відсутній науково-методичний центр біобібліографічної інформації, який би забезпечив повний облік виходу біобібліографічної продукції в країні. Частково його виконує Книжкова палата України ім. Івана Федорова. У своїх виданнях «Літопис книг», «Літопис журнальних статей» вона інформує про публікацію біобібліографічних матеріалів. Проте, з багатьох причин (деякі покажчики не фіксуються через їх незначний наклад, неналежного виконання Закону України про обов'язковий примірник, відсутність реєстрації електронних видань), ця інформація є неповною, а та, що присутня, через проблеми класифікації, розпорошена за різними розділами.

Основне призначення *науково-допоміжних* бібліографічних видань — допомога у науково-дослідній діяльності. Читацьке призначення — для вчених, фахівців різних галузей знання і виробництва.

Основний масив персональних бібліографічних покажчиків — науково-допоміжні. Завдання цих посібників — зафіксувати, за допомогою бібліографічних даних, інформацію про весь масив праць (документів), що створила особа, якій присвячено покажчик, зберегти її у часі і передати наступним поколінням. Науково-допоміжні покажчики вирізняються винятковою повнотою (відображають бібліографічні дані з максимальною повнотою) та розгорнутим довідковим апаратом. Включені до їх структури допоміжні покажчики (іменний, предметний, географічний та ін.) забезпечують швидкий пошук необхідної інформації в основному тексті видання.

Призначення *рекомендаційних* бібліографічних покажчиків (списків) — сприяння загальній і професійній освіті, самоосвіті, пропаганді знань. Вони не демонструють виняткову повноту бібліографічного матеріалу, а подають лише його частину — рекомендовані твори або праці про особу. Укладаються з урахуванням цілей читання, розраховані на конкретну аудиторію, для певної категорії читачів і включають відповідні документи для широкого розповсюдження.

За кількістю цей вид персональних бібліографічних покажчиків займає другу позицію після науково-допоміжних та має велику цінність для освіти та виховання.

До рекомендаційних видань можна віднести каталоги книжкових виставок, присвячені окремим персонам, які зазвичай готуються до ювілейних дат особи і включають документи з фондів певної бібліотеки; пам'ятки користувачу, що у стислій формі знайомлять читачів із життєвим і творчим шляхом діяча, коротко представляють його біографію та творчу спадщину (основні праці).

Призначення *професійно-виробничих* персональних бібліографічних покажчиків — прийти на допомогу практичній професійно-виробничій діяльності. Ці посібники розраховані на бібліотечних, педагогічних працівників, організаторів масових заходів тощо.

¹ ГОСТ 7.0–99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения [Текст] : межгос. стандарт. – Взамен ГОСТ 7.0–84 ; введ. 01.07.2000 // Стандарты по библиотечному делу : сборник. – СПб. : Профессия, 2000. – С. 14–49.

До цих видань відносяться різного роду бібліографічно-методичні матеріали до ювілейних дат діячів. Окрім біобібліографічних даних, ці праці містять методичні вказівки та настанови з організації, підготовки, проведення заходів із відзначення ювілеїв персон; сценарії вечорів пам'яті; вікторини; допоміжні матеріали в організації книжкових виставок тощо.

Найпалкіша дискусія відбувалася за місце біобібліографічних посібників в класифікації бібліографічних видань за *тематико-галузевим змістом відображених документів*. В різні часи фахівцями пропонувалися всілякі варіанти поділу цих видань. У 50-х рр. ХХ ст. вперше персональна бібліографія, поряд із тематичною, виділялася як проміжне явище, яке не відносилось повною мірою ані до загальної (універсальної), ані до галузевої (спеціальної) бібліографії¹.

На сьогодні склалися різні схеми поділу бібліографічних посібників за змістом відображених документів. За однією з них біобібліографічні матеріали розглядаються як різновид галузевої бібліографії.

Галузевим вважається бібліографічний посібник, що відображає документи з певної галузі знань та (або) практичної діяльності. Парадокс ситуації, що склалася з класифікацією чи то «біобібліографії», чи то «персональної бібліографії», полягає в тому, що за всіма визначеннями вони є видом бібліографії. Ніде немає згадки, що це різновид галузевої бібліографії. Проте в усіх сучасних підручниках з бібліографії, метабібліографічних показниках біобібліографічні матеріали відносять до галузевих, рідше до багатогалузевих — коли діяльність особи, на честь якої підготовлено посібник, була відома в двох або більше галузях.

Для ефективного проведення біографічних досліджень в Україні, утворення повноцінної джерельної бази, налагодження наукової та методичної роботи в галузі біобібліографічної діяльності постає питання про виділення й оформлення біобібліографії у самостійний вид. Підтвердженням цієї тези можуть бути кардинальні перетворення в галузі вітчизняної бібліографії — з отриманням Україною незалежності, у 90-х роках ХХ ст., спостерігається стрімке зростання опублікованої біобібліографічної продукції, у тому числі персональних бібліографічних показників, присвячених вітчизняним діячам. За минуле століття вона зросла у 43 рази². Цікавим також буде зіставлення кількості опублікованих персональних бібліографічних показників на території України й Російської Федерації. За період 2000–2007 рр. у наших сусідів надруковано 525 посібників³ цього типу, в Україні, за нашими підрахунками, — 1147.

Проаналізувавши працю «Посібники наукової бібліографії, видані в Україні (1991–2005)»⁴ встановлено, що з понад 2000 позицій показника більше половини (56 %) належить біобібліографічній продукції, серед якої 90 % припадають на персональні бібліографічні показники. Тобто кількість біобібліографічних показників набагато перевищує кількість загальних (універсальних) або галузевих (спеціальних) бібліографічних посібників. І якщо останні мають в бібліографічних посібниках другого ступеня та каталогах бібліотек окремі розділи, то інформація про біобібліографічні видання розчиняється серед загального масиву інформації й розпорошена по всіх каталогах, її можна знайти лише за прізвиськом особи, на яку підготовлено показник.

При укладанні цієї праці авторами було обстежено значну кількість сайтів провідних бібліотек України (центральної, галузевих, обласних, бібліотек вищих навчальних закладів). За нашими спостереженнями, частка біобібліографічних матеріалів, підготовлених бібліотеками за останній час, у деяких випадках сягає 80 % від загального обсягу укладеної бібліографічної продукції. Особливо це стосується бібліотек вищих навчальних закладів. Щороку цей показник збільшується.

* * *

Простеживши розвиток вітчизняних персональних бібліографічних показників про діячів національної науки і культури, необхідно відзначити, що, з'явившись у середині ХІХ ст., справжнього розвитку вони набули лише наприкінці ХХ ст., із здобуттям Україною незалежності. Із окремих статей (розділів) у періодичних та продовжуваних виданнях, присвячених видатним діячам

¹ Брисман М. А. Введение в библиографию [Текст] / М. А. Брисман. – М.: Госкультпросветиздат, 1954. – С. 43–44.

² За даними авторів цього дослідження у 1913 р. підготовлено 3 показники, у 2013 р. — 129.

³ Маслова А. Н. Биобиблиография, или персональная библиография [Текст] / А. Н. Маслова // Мир библиографии. – 2009. – № 3. – С. 7.

⁴ Посібники наукової бібліографії, видані в Україні (1991–2005) [Текст] : наук.-допом. бібліогр. показч.: [в 2 ч.] / М-во культури України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України»; [уклад. Т. М. Заморіна, Н. І. Тертичка; відп. ред. В. О. Кононенко]. – Київ : ДЗ «НПБ України», 2011. – Ч. 1–2.

України, вони поступово перетворилися в окремі ґрунтовні праці, в яких переважали тенденції вичерпної бібліографії та розвиненим допоміжним апаратом. Незважаючи на проблеми і труднощі під час тоталітарного періоду в українській історії, персональні бібліографічні покажчики продовжили свій поступ і мали певні досягнення і напрацювання у діячів української діаспори. Черговим етапом у розвитку української персональної бібліографії стало започаткування в Україні біобібліографічних серій, присвячених видатним вченим країни. З 90-х років минулого століття в Україні позначено стрімке зростання випуску персональних бібліографічних покажчиків, які популяризують діяльність та досягнення українських фахівців у різних галузях науки, літератури, освіти, виробництва, культури, громадської діяльності, розширюють уявлення та знання про край та його славетних діячів. Після 2003 р., із введенням комп'ютерно-комунікаційних технологій у бібліотечно-бібліографічні процеси, почалася нова ера підготовки і видання персональних бібліографічних покажчиків, яка підняла їх на сучасний, більш якісний рівень.

Все частіше в бібліотечній практиці, при укладанні персональних бібліографічних покажчиків, окрім біографічних довідок і бібліографії, зустрічається використання різножанрових елементів — тексти творів особи, спогади, статті і рецензії, ілюстративний матеріал, вміщення генеалогічного древа, інтерв'ю, використання епістолярних матеріалів тощо. Таким чином бібліотеки йдуть назустріч читачам, намагаються зробити свої видання більш популярними, запитуваними, розширюють усталений образ про біобібліографію. Важливе значення має удосконалення допоміжного апарату персональних бібліографічних покажчиків, який значно полегшує пошук інформації, що цікавить користувача та дає повне уявлення про доробок особи, якій присвячено покажчик.

Факт чисельного зростання кількості біобібліографічних покажчиків в Україні, який визначився наприкінці ХХ ст., вражає і потребує пояснень. З'явившись в глибокій давнині з намагань людини отримати безсмертя, знайти спосіб залишити після себе пам'ять на землі, біографія завжди користувалася увагою сучасників. Але ніколи ще увага до неї не була такою пильною. На нашу думку, основною причиною такого різкого збільшення інтересу до біобібліографії, як одного з жанрів біографії, є сучасна людина, яка шукає відповіді на питання, які ставить перед нею наш бурхливий час.

Наприкінці складного, буремного ХХ століття, більшу частину котрого в Україні панували умови, коли роль і місце людини в суспільстві визначалися керуючою радянсько-партійною елітою, яка встановлювала, як і про що читати, з'явилася можливість за допомогою персональних бібліографічних покажчиків зафіксувати та передати нащадкам біографії та результати наукової, творчої діяльності вітчизняних діячів історії, науки, культури. Причому підготовлені посібники присвячені не тільки видатним особам країни, а й маловідомим, і зовсім рядовим землякам. Феномен різкого зростання біобібліографічної продукції також можна пояснити відсутністю в Україні системи національних біографічних видань, які через біографії фіксували б усі досягнення, звернення, здобутки, успіхи, події, факти з життя і діяльності своїх співвітчизників.

Проте, незважаючи на всі досягнення вітчизняної біобібліографії, її бурхливий розвиток в останні роки, нині вона має цілу низку невіршених проблем. Найважливіші з них — це: відсутність наукового та методичного центру, недостатньо розроблена теорія цього виду бібліографії, біобібліографічна діяльність не координується і не планується в межах виду. Вирішення теоретичних та організаційних питань дасть можливість підняти українську біобібліографію, у тому числі підготовку і видання персональних бібліографічних покажчиків, на новий, більш якісний рівень. Біобібліографічна інформація — це спосіб віддзеркалення духовних і наукових глибин нації. Бібліографи і бібліотечні фахівці засобами біобібліографії спроможні представити світу науковий і культурний потенціал країни, репрезентувати нащадкам науку і культуру реальну, різноманітну, привабливу і корисну.

О. М. Яценко,
кандидат історичних наук